

Č L Á N K Y A S T U D I E

Nový pohled na přepadení Jihlavy v roce 1402

V Á C L A V Š T Ě P Á N

Událost, k níž došlo v Jihlavě v prostoru bývalého minoritského kláštera a v přilehlém úseku městských hradeb v noci z 19. na 20. únor 1402 krátce po půlnoci, poutá již po celá staletí zájem kronikářů a historiků. Byla jí věnována řada článků v regionální vlastivědné literatuře, pasáží ve větších studiích a dočkala se i beletristického zpracování.¹ Autoři ji popisují většinou na základě kronikářské zprávy barokního dějepisce Tomáše Pešiny z Čechorodu v díle "Mars Moravicus" z r. 1677² a tuto zprávu berou jako pravdivou, aniž by přihlédli k tomu, že Pešina psal svou knihu s odstupem více než tři a půl století od popisovaných událostí, použil některých starších pramenů, dnes bohužel z velké části ztracených a přes poctivou snahu se dopustil různých nepřesností, vyplývajících zejména z nekritického přejímání údajů dřívějších kronikářů a opomíjení aktů a korespondence.³ Přitom právě v záležitosti jihlavského přepadu se nevyužití aktového a listinného materiálu i dalších pramenů - např. vyobrazení události v kostele minoritů z poloviny 15. století s doprovodnými verši Martina Winterbergera z r. 1520 - ukázalo jako velmi chybné. A tak událost podnes žije v povědomí čtenářů dle Pešinoва podání - jako soukromá akce několika desítek rytířů z okolí Jihlavy, motivovaná odvetou za uvěznění jejich druha Heřmana z Bukové za jakousi výtržnost v Jihlavě, dle jejich mínění neoprávněné.

Skutečnost je však jiná. Nehledě k pochybnostem J. Dobiáše o existenci osoby Heřmana z Bukové - podle všeho oprávněným⁴ - má pro historika z veškeré literatury o záležitosti význam jedině studie A. Mayera z r. 1928, v níž autor rozebírá událost na základě zpráv starších jihlavských kronikářů z 16. a počátku 17. století Habermana, Setzenschragena a Martina Leupolda z Löwenthalu a dokazuje, že Habermann a Setzenschragen, jejichž zpráv Leupold použil, čerpali z údajné staré německé kroniky města Jihlavy, vedené od konce 14. století.⁵ Údaje zde uvedené bychom tedy mohli považovat z kronikářských záznamů za relativně nejspolehlivější. Co však říká o přepadu ve své kronice z r. 1547 Setzenschragen? V českém překladu zhruba toto: "Roku 1402 Sokol, pronásledovatel křesťanů, přišel s mnoha lidmi tajně v noci k Jihlavě a chtěl ji dobýt. Vnikl přes hradby do kláštera P. Marie, ale na její přimluvu dále ne. Byl odražen a mnoho jeho lidí bylo pobito. Pobožní křesťané v Jihlavě zahynuli čtyři. Pak se na oslavu toho konalo každoročně procesí."⁶

Tedy žádné romanticky motivované soukromé záští a dokonce ani ne osobnost Pešinou uváděného hlavního strůjce přepadu Zikmunda z Křižanova na Rokštejně z rodu

Lichtenburků, ale politicky motivovaná akce (tak lze vyložit výraz "pronásledovatel křesťanů"), v níž měl hlavní slovo známý spolubojovník markraběte Prokopa a později Jana Žižky z Trocnova Jan Sokol z Lamberka. Zikmunda z Křižanova uvádí až Leupold, píšící své dílo v l. 1579 - 1624. Ovšem nevymyslel si ho - zřejmě převzal údaje neznámého autora Starých letopisů českých někdy z 15. století s tímto obsahem: "20. února 1402 Zikmund z Karlštejna (omylem psáno místo Rokštejna) a pan Sokol ztekli Jihlavu. Ale byli přemoženi, zjímáni i se služebníky a museli dát 4000 kop gr. na zápisech."⁷ Leupold sám si k tomu pouze přidal některé podrobnosti a dopustil se určitých omylů, např. zaměnil kopy grošů za zlaté, což po něm opakoval také Pešina.

Muselo tedy jít o událost značného významu, jestliže jí věnoval pozornost kronikář, působící v českém prostředí, podle všeho dosti vzdáleném od Jihlavy. Rozhodně se nezmýlíme, když přepad Jihlavy v roce 1402 označíme za jednu z událostí tehdejší dlouholeté a úporné války mezi moravskými markrabaty Joštem a Prokopem. A jaké byly její skutečné příčiny, význam, pozadí a důsledky? Na to můžeme najít aspoň zčásti odpověď rozborem soudobých politických událostí a zejména pak dalších dosud téměř neznámých pramenů, jež zatím pozornosti historiků unikaly.

* * *

Dosavadní historiografie celkem správně vystihla hlavní slabinu stoupenců Prokopova tábora v bojích na přelomu 14. a 15. století - že totiž neměli ve své moci velká moravská města, představující tehdy značný politický, ekonomický a vojenský potenciál.⁸ Na základě závěti svého otce Jana Jindřicha z r. 1371 získal Prokop z moravských měst pouze Přerov, Litovel a Uničov. V průběhu dalších let docházelo sice k různým změnám, avšak Prokop nikdy nemohl říci, že má ve svých rukou vládu nad městy jako klíč k ovládnutí celé krajiny. Byl si toho vědom a využíval bojů se svým bratrem Joštem a jeho stoupenci ke stálým pokusům o ovládnutí důležitých moravských měst. Přesto na počátku roku 1399 měl ve svých rukou pouze Litovel, Přerov, Uničov, Uherský Brod, Pohořelice, Bzenec a Ivančice.⁹ Byla to vesměs města střední a menší velikosti. Určitý vojenský význam z nich měly Litovel, Přerov, Uherský Brod a Pohořelice, avšak i tam bylo nutno posilovat vojenskou funkci těchto pevností mimořádnými opatřeními.

Z uvedených měst Pohořelice byly Prokopem získány zdařilým přepadem pravděpodobně někdy po obnovení jeho bojů s Joštem v listopadu 1398.¹⁰ Byl to jeho první význačnější úspěch, i když mnoho zatím neznamenal. Zmíněná etapa bojů však přinesla v postavení Prokopa nakonec velmi důležité změny. Až do druhé poloviny roku 1399 byl ve svém boji významnou oporou českého krále Václava IV. Pak však došlo mezi Václavem a Prokopem k roztržce, jejíž příčiny nejsou blíže známy, musely však asi být dosti hluboké.¹¹ Konflikt s králem znamenal, že markrabě Prokop se stal ve svém počínání nezávislejší a nevybíravější při volbě prostředků. A to mu na počátku roku 1400 přineslo velmi důležité zisky. Zatímco Václavův bratr uherský král Zikmund vedl proti Prokopovi s uherským vojskem za pomoci Jošta a členů panské jednoty válku "až do konečného zahlázení", Prokop se někdy v té době zmocnil Znojma, jednoho ze čtyř největších moravských měst a učinil je svým hlavním sídlem. V dobytí města mu pomohli jeho okolní stoupenci, především Hynek Suchý Čert z Kunštátu a Jevišovic. Prameny zaznamenávají, že Prokopovi vojáci získali Znojmo nočním přepadem, při kterém dobyli nejprve tamního hradu a z něho pak přinutili město ke vzdání.¹² Přibližně v téže době Prokop získal blíže neznámým způsobem také další město - Jemnici.¹³ Zde zřejmě sehrál důležitou roli Zikmund z Křižanova na Rokštejně soudě dle skutečnosti, že později měl Jemnici v zástavě.

Tím se Prokopova situace změnila natolik, že nyní si mohl klást podmínky on. Zikmundovo tažení proti němu přes zpustošení země nepřineslo rozhodnutí a sesazení Václava IV. z trůnu římského krále v srpnu 1400 znamenalo dočasné sjednocení všech členů lucemburské dynastie. Když byl Zikmund koncem dubna 1401 zajat a uvězněn odbojnou uherskou šlechtou, Jošt a Prokop podnikli vojenskou intervenci v Uhrách za účelem jeho vysvobození. Brzy však byla jednota členů dynastie narušena jednak Václavovou nerozhodností, jednak intrikami jeho a zároveň i Zikmundova protivníka nově zvoleného římského krále Ruprechta Falckého. Ten v červenci 1401 právě v době, kdy do Čech vpadl jeho spojenec švagr obou markrabat Vilém Míšeňský, navázal jednání o spolupráci a koordinaci akcí s Joštem i Prokopem. V obou případech měl úspěch. Jošt tehdy přímo pomáhal oddílům Míšňanů a členů panské jednoty, obléhajícím Prahu, Prokop vstoupil do služeb krále Ruprechta a dal se mu k dispozici se svými 40 pevnostmi.¹⁴ Tato zpráva velmi dobře ukazuje, kolik měl v té době Prokop v rukou hradů a měst. Nepochybně započítal i hrady, které vlastnil v Čechách (např. Bezděz), přesto je však vidět, že se zmocnil dosti velké části Moravy.

O podmínkách, za nichž se oba markraběcí bratři spojili s nepřítelem svého rodu, dosavadní historiografie mnoho nezjistila a tak můžeme vyvodit určité závěry především z toho, co nabízel Ruprecht při obnově jednání v roce 1402, kdy pravděpodobně vycházel ze stejných zásad jako rok předtím. Ruprechtovým cílem bylo přimět Václava IV. ke zřeknutí se titulu římského krále (Václav IV. to po svém sesazení neučinil), zmocnit se českých lén na území německé říše, získat Chebsko a Loketsko, omezit politickou moc krále Václava a kdyby s tím vším nesouhlasil, tedy ho sesadit i z hodnosti krále českého.¹⁵ Pro ten případ byl vyhlédnut jako nový český král markrabě Jošt. Dosud neženatý Prokop se měl spříznit s Ruprechtovým rodem Wittelsbachů¹⁶ a měl se stát pánem celé Moravy nebo aspoň té její části, již by se mu podařilo se zmocnit. Je sporné, jaký by byl potom poměr obou markraběcích bratří. Ruprecht striktně vyžadoval, aby Jošt (a i Václav IV., pokud zůstane českým králem) mu složili lenní slib. Nepochybně by totéž chtěl od Prokopa. A protože Prokop neustále toužil po vymanění se z lenní závislosti na Joštovi, není vyloučeno, že úprava státoprávních poměrů českého státu po sesazení Václava IV. by se vrátila do dob nejhoršího poklesu moci českých zemí po r. 1182, kdy císař Fridrich Barbarossa učinil z Čech a Moravy dvě na sobě nezávislá říšská léna a dočasně tak rozbil tento přirozený státní útvar.¹⁷

Za této situace je pochopitelné, že Prokop usiloval o ovládnutí maxima z území Moravy, aby mohl z Ruprechtovy přízně vytěžit co nejvíce a stát se skutečným pánem země. Je pravděpodobné, že tehdy se v jeho hlavě zrodil plán na dobytí dalších moravských měst včetně Jihlavy, na němž také hned začal s pomocí svých stoupenců pracovat.

Všechny tyto plány však nakonec byly odsunuty stranou pod vlivem dvou okolností - nezdaru míšeňského obléhání Prahy, způsobeného zejména postojem českého panstva, které sice mělo četné výhrady vůči osobě Václava IV., ale nesouhlasilo s útokem na integritu českého státu, a vysvobozením krále Zikmunda se zajetí v srpnu 1401. Král Václav IV. se ještě během léta formálně usmířil s Joštem i Prokopem a snažil se je oba získat různými dary. Joštovi 14. září potvrdil doživotní držbu Dolní Lužice a náhradou za ztracenou Horní Lužici od něho vykoupil zbořený hrad Ronov u Žitavy za nesmírně vysokou cenu 8000 kop gr.¹⁸ Prokopovi dal právo vykoupit území Kladska a Zabkowic ze zástavy od knížete Jana Opavského a Ratibořského za 4000 kop gr., přidal mu k tomu hrad Fürstenberg (správně asi Fürstenstein - nyn. Ksiaz), vše toto mu dal do doživotní

zástavy za 16 000 kop gr. spolu s daněmi z Broumova a Police a rovněž doživotně mu přislíbil týdenní plat 15 hřiven grošů z kutnohorské urbury.¹⁹ Zikmunda povolal Václav IV. k sobě do Čech, aby mu pomohl řešit situaci. Zikmund skutečně přitáhl v doprovodu 2500 jezdců a na přelomu let 1401 - 1402 jednal s Václavem v Kutné Hoře o zákroku proti Ruprechtovi Falckému a přípravě Václavovy cesty do Říma za účelem korunovace na římského císaře. Po krátkém Zikmundově návratu do Uher pokračovalo jednání od 2. února 1402 v Hradci Králové. Dostavil se tam ze svého znojenského sídla i markrabě Prokop, zatímco markrabě Jošt se tehdy až do konce března zdržoval v Olomouci a na jednání se asi dal zastoupit některým z pánů (hlavním důvodem jeho nepřítomnosti byl zřejmě pohřeb jeho sestry Anny, vdovy po Petru ze Šternberka a urovnání rodinných záležitostí po ní).

Z rozhovorů vzešla dne 4. února 1402 následující dohoda: Václav IV. jmenoval Zikmunda správcem království českého a dal mu právo užívat všech královských měst a hradů. Formálně zůstal doživotním vládcem, měl se však řídit Zikmundovými radami v německé říši i v Čechách. Na Zikmunda byl přenesen výkon spravedlnosti a rozhodování. Všechna města a všichni úředníci ho měli písemně ujistit svou věrností, přičemž do funkcí měli být jmenováni pouze dobří úředníci. Příjmů z Čech měl Václav užívat dle rady Zikmundovy. Všichni úředníci měli složit účty Václavovi a pánům v přítomnosti Zikmunda. Města, hrady a úředníci měli jinak Zikmundovi pomáhat ve všem, co nebylo namířeno proti Václavovi. Zikmund se také potvzoval v předchozí funkci říšského vikáře.²⁰

Tato úmluva, navenek motivovaná potřebou zastoupit Václava IV. po dobu jeho nepřítomnosti v zemi při chystané korunovační cestě do Říma, znamenala silné okleštění jeho pravomoci, i když Zikmund zřejmě nejednal jen ze zistných důvodů. Na ni pak navazovala druhá dohoda mezi Václavem IV., Zikmundem a Prokopem, která měla za účel urovnat boje mezi Joštem a Prokopem. Prokop měl odstoupit Václavovi vše, co měl na Moravě dle práva i moci, včetně manů a zástav s platy do 1100 kop gr., vyjma Potštejna, který měl v zástavě za 1000 kop Jaroslav z Opočna, a Albrechtic, jež držel doživotně Jan Krušina z Lichtenburka. Zato měl dostat do zástavy za 40 000 kop gr. Svídnicko a Javorsko bez tamních zástav. Hrad Sobótku neboli Slezu mohl Prokop vykoupit ze zástavy za 600 kop gr. a z toho titulu mu měl Beneš z Choustníka slíbit manství. Pánové Krušina z Lichtenburka a Lacembok z Chlumu se zavazovali odstoupit mu Svídnici a slíbit poslušnost. Kladsko, Zabkowice a vrchní právo (tj. výběr daní) na Broumově a Polici zůstaly v Prokopově zástavě za 10 000 kop gr. Prokop mohl na tom všem zapsat komukoliv 10 000 kop gr. a kdyby se oženil, mohl dát na tom své ženě věno ve stejné výši, což pak dědily jeho event. děti. Veškeré tyto majetky měl držet doživotně, neměl být toho zbaven a obyvatelé mu měli holdovat.²¹

Zdálo se tedy, že vše bude v pořádku. Dva z účastníků jednání však nebyli s jeho výsledky spokojeni - Václav IV. a Prokop. Reagovali na to každý po svém. Václav IV., roztrpčený omezením své moci na úkor Zikmunda, asi zaslal purkrabím některých královských hradů příkazy nevydávat tyto hrady Zikmundovi. Prokop, jehož ambice na získání samostatné vlády nad Moravou nebo její částí měly být nahrazeny pouhou zástavní držbou některých území Slezska, se rozhodl jednat stejně - jenže na rozdíl od Václava byl odhodlán nevydat ze svého majetku vůbec nic. A nejenom to - aby posílil své posice, přikročil navíc k uskutečnění svého loňského plánu na získání dalších moravských měst, na prvním místě Jihlavy. V tomto smyslu tedy asi hned po skončení královéhradeckých jednání zaslal tajné pokyny svým stoupencům ve východních Čechách a na Moravě.

Okolnost, že si markrabě Prokop zvolil jako první cíl svého útoku Jihlavu, nebyla náhodná. Bylo to další ze čtyř největších moravských měst, silná pevnost, sídliště s velkým ekonomickým významem, znásobeným i tím, že v jeho okolí se tehdy jako v jediném moravském revíru těžil mincovní kov - stříbro. Kromě toho Jihlava svou polohou na česko-moravských hranicích měla klíčový význam pro spojení mezi Prokopovými statky a stoupenci v Čechách a na Moravě. Celé její okolí bylo již po dlouhá léta zmítáno neklidem, působením činností bojových družin, které se vesměs daly do služeb Prokopových. Prokopovi tedy musela Jihlava připadat jako místo, jež musí dostat bezpodmínečně do své moci.

Jak nasvědčují prameny, vybral si Prokop za hlavního vykonavatele plánu na dobytí Jihlavy Jana Sokola z Lamberka. Ani to nebyla náhodná volba. Jan Sokol, připomínaný poprvé r. 1396 - shodou okolností již jako bojovník,²² stál sice jako pouhý rytíř svým původem za mocnými panskými přívrženci markraběte Prokopa - jevišovickými Kunštáty, bitovskými Lichtenburky, lukovskými Šternberky, pány z Boskovic aj., předčil je však svým vojenským věhlasem. V l. 1397 - 1399 působil v Praze ve službách krále Václava IV. S jeho vědomím se pak vrátil na Moravu, vstoupil do služeb markraběte Prokopa a zúčastnil se bojů s jeho protivníky. Ze svého rodového hradu Lamberku u Náměště nad Oslavou a hradů a tvrzí Holoubku, Heraltic u Třebíče, Červeného Hrádku, Stránecké Zhoře a Starého Hobzí, které se tak či onak dostaly do sféry jeho vlivu, si vytvořil řetěz základen, z nichž vedl divokou záškodnickou válku proti jihočeským Rožmberkům a dalším stoupencům markraběte Jošta. Přitom spolupracoval s jinými význačnými Prokopovými stoupenci - Janem Zúlem z Ostředka, Zikmundem z Křižanova, jevišovickými Kunštáty, bitovskými Lichtenburky, landštejnskými a novobystřickými Krajíři z Krajku, pomáhali mu i někteří Rakušané. Sokol byl považován za vhodného vůdce pro přepad Jihlavy jednak pro své vojenské schopnosti, jednak proto, že z význačnějších Prokopových bojovníků byl Jihlavě nejbliže a znal dobře její okolí - již r. 1401 se jeho vojáci zúčastnili většího podniku Hynka Suchého Čerta z Kunštátu a Jevišovic u Němického (nyn. Havlíčkova) Brodu, který asi souvisel s tehdejší Prokopovou snahou o ovládnutí Jihlavy.²³

Jan Sokol bez prodlení přistoupil k realizaci plánu. Ke svým vlastním vojákům povolal ozbrojené družiny Prokopových stoupenců z východních a jihovýchodních Čech a jihozápadní Moravy. Toto svolání ozbrojenců zajistili tzv. vůdcové družin, kteří pro ně plnili výzvědnou, průvodcovskou a spojovací službu. Díky jejich rozvětvené síti mohli být účastníci přepadu Jihlavy svoláni během několika dnů. Za druhého hlavního muže v podniku byl považován Zikmund z Křižanova, jenž znal přístupové cesty k Jihlavě. Oba velitelé měli dohromady několik set ozbrojenců. Tento počet nestačil na pravidelné obléhání ani na přímou zteč tak velkého města jako Jihlava, bylo proto rozhodnuto použít taktiky, která se osvědčila již ve Znojmě - nenadálého nočního přepadu.

V Jihlavě zřejmě Prokopovi vojáci nemohli počítat s tajnými stoupenci uvnitř města, kteří by usnadnili útok např. otevřením městských bran a odstraněním stráží,²⁴ museli proto využít momentu překvapení, jehož součástí bylo i důkladné utajení příprav. Uvádí-li Pešina, že se útočníci před přepadem shromáždili v Třešti, není to zcela pravda. V tomto městečku by přítomnost několika set ozbrojenců nutně vzbudila velkou pozornost. Daleko pravděpodobnější je, že Sokol shromáždil své bojovníky v hustých rozlehlých lesích mezi Třeští a Stonařovem. Bylo to nejvhodnější místo pro sraz všech účastníků akce, odkud

také bylo možno nejspíše a nejrychleji přijít k Jihlavě a lesy přitom dobře kryly útočníky před nežádoucím zájmem a předčasným odhalením.

Z tohoto shromáždění vytrhli účastníci akce k Jihlavě večer po soumraku 19. února 1402. Ani toto datum nebylo voleno náhodně. Byl sice již postní čas (druhá neděle postní) a doba bujných masopustních veselí pominula, přesto však mohli útočníci spoléhat na to, že nedělní nálada, hustá tma a mrazivé zimní počasí otupí pozornost strážců a umožní jim nepozorovaně se přiblížit k hradbám. To se také vskutku Sokolovým vojákům podařilo. Rozhodli se ztéci jihlavské hradby v prostoru kolem minoritského kláštera, jenž ležel přibližně ve směru jejich příchodu a jako důležitý bod obrany města jim mohl posloužit obdobným způsobem jako Suchému Čertovi před dvěma lety hrad ve Znojmě.

Způsob útoku na hradby, zahájeného po půlnoci 20. února 1402, můžeme dobře rozpoznat z vyobrazení přepadu města v minoritském kostele. Útočníci se rozdělili na dvě skupiny. Větší pravděpodobně pod vedením samotného Sokola slezla po žebřících hradby přímo u minoritského kláštera, vnikla do klášterní zahrady a pokusila se obsadit klášter. Druhá skupina vedená zřejmě Zikmundem Křižanovským pronikla přes hradby o kus dále směrem k Brtnické bráně. Chtěla využít okolnosti, že Sokolova skupina v klášteře na sebe upoutá pozornost, aby sama pronikla uličkami města na náměstí a vpadla tak obráncům do zad, čímž by výrazně dopomohla k úspěchu.

V té chvíli ale útočníky opustilo štěstí a došlo k předčasnému prozrazení akce. Jeho příčinu starší kronikáři neuvádějí, Leupold a po něm Pešina ji vidí v současném varování jisté ženy z města, hledající venku před hradbami ztracenou krávu a řeholníka z minoritského kláštera, jenž chtěl dát zvoncem znamení k nočním modlitbám svých spolubratří a přitom zahlédl útočníky na klášterním nádvoří. Pravděpodobné je varování řeholníka, záležitost s ženou se jeví jako velmi pochybená.²⁵

Vyburcovaní měšťané pochopili, že město přepadl nepřítel. Bylo to dosti překvapivé - vědělo se, že v souvislosti s jednáním mezi Václavem IV., Zikmundem a Prokopem panovalo příměří, a málokdo se tedy nadál takového projevu nepřátelství. Jakmile ale pominul první moment šoku, vyrazili ozbrojení měšťané k minoritskému klášteru, odkud přišlo varování, aby hájili své město. Kromě oddílů městské milice byli vycvičení ve zbraní téměř všichni muži - kupci potřebovali chránit své zboží na cestách proti lapkům a město v případě ohrožení byl povinen bránit každý.

Sokolovu oddíl se tak zřejmě nepodařilo vyjít z minoritského kláštera. Jenom vojáci Zikmunda z Křižanova pronikli dovnitř města. Protože pozornost byla upoutána k minoritskému klášteru, narazili zprvu jen na slabý odpor ozbrojenců. Posléze je zastavila zcela nečekaná zbraň - rožně a vidlice na pečení v rukách rozběsněných jihlavských žen a kotle s vřelou vodou, které na ně byly vylévány z oken domů.²⁶ Ostřílení žoldnéři by snad překonali i tuto překážku, když však poznali, že jejich druhové v klášteře nemají naději na úspěch, ustoupili přes hradby ven z města. Kromě některých zraněných a opařených pravděpodobně neutrpěli větší ztráty.

Hůře se vedlo Sokolovým vojákům v minoritském klášteře. Na ty se soustředila hlavní síla protivníka a klášter, jenž jim měl sloužit jako opěrný bod k ovládnutí města, se stal pro ně pastí. Jediná možnost záchrany zůstala ve vlastních zbraních. A tak se rozpoutal tvrdý a urputný zápas. Bojovali staří zkušení žoldnéři s vycvičenými a rozrušenými měšťany, kteří navíc byli v přesile. Boj tedy musel dříve nebo později skončit porážkou útočníků. Byli rovněž donuceni k ústupu přes hradby, ale ne beze ztrát. Pešina

uvádí, že 7 z nich padlo a 12 bylo zajato. Setzenschragenova kronika hovoří o mnoha pobitých. Zdá se, že ztráty Sokolových žoldnéřů byly vyšší, než připouští Pešina.

A právě záznamy o ztrátách, především o zajatých, poskytují spolu s dalšími prameny, které na ně navazují, podrobnější údaje o tom, kdo se zúčastnil přepadení Jihlavy. Pešina uvádí kromě Sokola a Zikmunda z Křižanova Jana, Arnošta a Mikuláše z Leskovce, Jana Dvořeckého, Smila z Dímné, Dětricha ze Studené a Havla z Řásné. Z nich je soudobými prameny doložen Jan z Leskovce. Do r. 1401 stál na straně Jošta, pak z neznámých důvodů přešel do tábora Prokopova. Později dosáhl hodnosti podkomořího království českého a zahynul za husitských válek jako stoupenec katolíků.²⁷ Havla z Řásné dvakrát uvádí Zikmund z Křižanova ve svém listu Jihlavským z Třeště 21. února 1402, nazývá jej svým věrným spolubojovníkem a potvrzuje, že byl při přepadu zajat. Rožmberská popravčí kniha uvádí k r. 1401 další Zikmundovy tovaryše, kteří chodili se Sokolem na pana z Rožmberka: Hovorka, hejtman v Třebíči, a jeho lidé, Jan z Heraltic, Vozka Vlk rychtář, Jíra bratr Martinův, Martin Ližkepek a Sazema Ruzin. Ti se rovněž nepochybně zúčastnili přepadení Jihlavy. Znamější jsou z nich dva - Jan Hovorka z Hartvíkovic na Valči byl typický představitel bojovné nižší šlechty s vlastní ozbrojenou družinou, který své početné násilnosti nakonec někdy před r. 1409 odpykal životem.²⁸ Jan z Heraltic patřil k početně rozvětvenému rodu zemanských držitelů Heraltic u Třebíče, jehož členové často vystupují v záznamech popravčí knihy rožmberské.

O dalších účastnících přepadu se dovídáme z dochovaných zápisů o výkupném a zachování míru. 19. března 1402 vyznali Frenclín z Trojovic (u Hrochova Týnce), Boreš z Trojovic na Bučicích u Čáslavi a Jan z Trojovic jako dlužníci a jejich ručitelé Jaroslav z Dobrušky (asi totožný se zástavním držitelem Potštejna Jaroslavem z Opočna), Petr Plína ze Semtěše, Pardus z Lipovce, Hertvík ze Spačic a Robert z Wodans, že dluží městu Jihlavě 200 kop gr., z nichž slíbili zaplatit polovinu do 23. dubna a zbytek do 16. října pod pokutou ležení a obstavování.²⁹ 8. května 1402 zlistinili kutnohorští přísežní slib purkrabího na Pirkštejně Dětricha ze Šumvaldu neškodit po celý jeden rok Jihlavě, osobám a institucím pod její ochranou a markraběti Joštovi. Naddůlní Mikuláš Krönl, Jan Pogner, Jakeš z Pfaffendorfu a Zikmund z Kotigendorfu se za něho zaručili hodnotou 30 kop gr.³⁰ 19. června 1402 se zaručili 100 kopami gr. Bernard z Tlokoče a Mikeš z Lideřovic neboli z Krusic za Huplíka, jenž slíbil pod trestem smrti dodržet mír s Jihlavskými.³¹ Jeden zápis pozornosti historiků unikl, ač také souvisí s přepadením Jihlavy. 15. srpna 1402 vyznal v Kutné Hoře Boreš z Trojovic se svými rukojmími, že dluží Vokovi ml. z Holštejna 300 kop gr., jež slíbil splatit do následujícího postu.³² Byla to zřejmě Boršova půjčka na splacení dlužného výkupného Jihlavským a snad i na jiné věci.

Co nám říkají tyto listiny? Osoby samotných zajatých nejsou příliš zajímavé, snad jen tím, že Dětrich ze Šumvaldu náležel k předkům později proslulého rodu pánů ze Žerotína a Huplík se uvádí k r. 1397 jako člen bojové družiny Jana Zúla z Ostředka na Komorním Hrádku,³³ čímž je prokázána účast i této bojové družiny při útoku na Jihlavu. Daleko pozoruhodnější jsou osoby v pozadí, představované ručiteli, půjčovatelé a pány zajatých. Jaroslav z Opočna náležel k význačným stoupenecům markraběte Prokopa, těšícím se jeho důvěře, jestliže měl od něho v zástavě tak důležitou pevnost jako Potštejn. Obdobně lze hodnotit držitele Rataj a Pirkštejna Jana, Hynka a Čeňka z Lipé. A Vok ml. z Holštejna byl věrným spolubojovníkem Jana Sokola z Lamberka a jevišovických Kunštátů. Pokud se tito páni sami osobně přepadu Jihlavy nezúčastnili, byli každopádně na něm nějak

zainteresováni a tak není divu, že Jaroslav z Opočna a Vok ml. z Holštejna pak museli dopomoci některým ze zajatých ke znovunabytí svobody.

Hlavní vůdce přepadu Jan Sokol z Lamberka byl s největší pravděpodobností rovněž mezi zajatými. Vyplývalo by to ze zmínky ve Starých letopisech českých i z toho, že Pešina uvádí mezi zajatci "mladého Sokola", přičemž si zřejmě takto přetvořil jméno samotného Sokola poté, když hlavním vůdcem přepadu učinil Zikmunda Křižanovského.³⁴ Sokolovo zajetí a jednání o jeho vykoupení vysvětlují, proč po události se objevuje až 20. července 1402, kdy opověděl Novému Městu Pražskému, protože nechtělo přispět k osvobození krále Václava IV. ze zajetí a poškodilo jeho vlastní majetek.³⁵

Spolubojovníci Jana Sokola z Lamberka se často objevují v rožmberských popravčích zápisech a díky tomu, že již tehdy byla zřejmě známa praxe policejního popisu osoby, víme i ledacos o tom, jak vypadali. V r. 1399 jsou připomínáni Kliment od Písku tlustý, velký, hlavou třese, Jan Předence střídmy člověk (tj. prostřední postavy), krhavý (šilhavý), s ryšavou bradou, Petr kadeřavý, Čubera pacholek ohrošitý (zavalitý), s kadeřavou hlavou a šrámem na líci, Hamburk, pacholek Ondřeje Lysého, štíhlý, nosatý, rusovlasý, Aleš tlustý, bratr Petra, Racek obtloustlý, bělovlasý, vpředu nahoře nemá dva zuby, Filip Němec z Ivančic, vysoký, černovlasý, Mikšík vysoký s chromou pravou rukou, Pivce nízký, střelec Heraltických, Václav Šindelář nízký, uprchlý poddaný Půty z Častolovic, rusovlasý, Synek štíhlý, nosatý, Němec klecavý (napadající) na jednu nohu, Jakub, Petr, bratr Kadeřavého z Ivančic, Řehák kolář, písař Lampreda vysoký, štíhlý, černobradý, Kút piknosý (ploskonosý) od Vožice, kuchmistr Sich, Doman, Petr Holý, podkoní Hanzl Jindřich, r. 1401 Jakeš z Kúta, Reček, Černý Jan, Tůma, Václav Čert, jeho bratr Jan, Brach, mlynář z Lamberka, hejtman ze Starého Hobzí Smil z Heraltic s bratrem, Jan Šilhavý, Maříček z Plzeňska a Stmelík od Pacova.³⁶ V únoru 1402 pravděpodobně někteří z nich již nežili - zahynuli na bojištích, popravištích a v mučírňách, rozhodně však nechybíme, když si větší část této vsutku pestré lapkovské společnosti představíme mezi útočníky na jihlavské hradby a barvitě si tak doplníme obraz o tom, co tento útok byl a jak probíhal.

Víme-li, že okruh, odkud pocházeli účastníci přepadu, byl značně velký a kromě obou vůdců hráli v akci určitou roli tak významní stoupenci markraběte Prokopa jako Jaroslav z Opočna, páni z Lipé a Vok ml. z Holštejna, pak rozhodně nešlo o nějaké soukromé záští - i když u některých osob vyřizování osobních účtů s Jihlavou mohlo hrát při účasti jistou roli³⁷ - nýbrž o široce rozvětvenou a důkladně připravenou akci za účelem ovládnutí města v intencích markraběte Prokopa. Tak lze tedy přepadení Jihlavy v únoru 1402 hodnotit.

* * *

Událost samozřejmě nezůstala bez odezvy. I když vpád skončil nezdarem, Jihlavští při něm asi neutrpěli příliš velké škody a své vítězství zaplatili pouze smrtí 4 svých spoluobyvatelů, jejichž jména prameny a literatura uvádějí různě,³⁸ byly důvody ke stížnostem. Jihlavští je nepochybně přednesli jak markraběti Joštovi, tak králi Václavovi IV., respektive Zikmundovi, který se v té době ujímal jeho jménem vlády v Čechách. Nevíme, co vše prozradili při výslechu zajatí účastníci přepadu a co tedy mohli Jihlavští ve svých stížnostech tlumočit. Ať už tak či onak, je velmi pravděpodobné, že podezření ze strůjcovství přepadu padlo na markraběte Prokopa, jenž tím byl přiveden do dosti svízelné situace.

Zikmund však navíc zřejmě podezíral ze spoluúčasti na akci i Václava IV., o němž se domníval - asi ne zcela bezdůvodně - že jednal v určité dohodě s Prokopem. Víme, že dne

6. března 1402 dal Václava IV. zatknout a uvěznit. Důvody tohoto kroku nejsou zcela jasné, historická literatura podává v tomto směru jen jisté možné náznaky,³⁹ já osobně se však domnívám, že při Václavově uvěznění hrála otázka přepadení Jihlavy nemalou roli. Václava se rozhodl Zikmund zlikvidovat jako prvního, protože jeho osoba představovala pro něho první a nejvýznamnější překážku k dosažení plánovaného cíle - formálního uchvácení vlády v Čechách a navíc také zde se ve srovnání s Prokopem nabízela cesta menšího odporu.

Markrabě Prokop se v době Václavova zajetí a bezprostředně po něm nacházel rovněž v Praze. Je otázkou, proč nevystoupil na Václavovu podporu a nepokusil se o jeho vysvobození. Pravděpodobně byl zastrašen přesilou Zikmundových ozbrojenců a navíc musel těžce vysvětlovat přepadení Jihlavy svými stoupenci a snažit se, aby se zbavil podezření, jež na něm ulpělo.

Svědectvím jeho obtíží je dosud neznámá listina, datovaná v Praze 14. března 1402, kterou Prokop udělil Zikmundovi svůj souhlas s jeho připravovaným prodejem Nové Marky Braniborské řádu německých rytířů.⁴⁰ Šlo zde o značně problematickou věc. Novou Marku po smrti Jana Zhořeleckého r. 1396 získal Zikmund s tím, že markrabata Jošt a Prokop jakožto zástavní držitelé ostatních částí Braniborska zde měli právo nástupnictví. Potíž však byla v tom, že Jošt zbavil Prokopa práva nástupnictví v Braniborsku (byl to jeden z hlavních důvodů rozepří mezi nimi) a Prokop tedy těžko mohl vyslovovat souhlas s něčím, čím de facto nedisponoval. Je možné, že Zikmund se pokusil získat Prokopa na svou stranu příslibem uznání jeho nástupnických práv v ostatních částech Braniborska. Daleko pravděpodobnější je však to, že Prokop byl nucen vystavit tuto listinu pod Zikmundovým nátlakem, k němuž bylo vhodně využito jihlavské záležitosti.

Prokop se nakonec asi z přímého a bezprostředního podezření vybavil tím, že celou záležitost svedl na dílo soukromé zášti mezi některými svými stoupenci a Jihlavou.⁴¹ Během dalších vyjednávání se Zikmundem dosáhl propuštění zajatých účastníků přepadu za výkupné 4000 kop gr. pro město Jihlavu. Výše jednotlivých částek pro zajaté byla z toho stanovena dle jejich zámožnosti a významu. Shora uvedený dlužný úpis Frenclína, Boreše a Jana z Trojovic, vystavený zřejmě po jejich propuštění z vězení, naznačuje, že první ze zajatých nabyli svobody během druhé poloviny března. Jan Sokol z Lamberka jako nejvýznamnější ze zajatců byl asi propuštěn až poslední.

Zikmund však nadále Prokopovi nedůvěřoval a Prokop jednal dle toho. Brzy po dosažení úmluvy o propuštění jihlavských zajatců uprchl z Prahy do severních Čech a zahájil odtud akce proti Zikmundovi. Z Mostu poslal na hrad Rýzmburk u Duchcova k jednání se zmocněnci markraběte Viléma Míšeňského zemského komtura řádu německých rytířů Oldřicha z Ústí a jeho předchůdce ve funkci Jana z Mülheimu. Formálně žádal o pomoc proti králi Zikmundovi k osvobození krále Václava IV., zároveň však využil situace k pokračování v jednáních, přerušovaných událostmi předchozího léta. Vilémovi Míšeňskému navrhl osobní schůzku na letnici, prostřednictvím landkraběte z Leuchtenbergu žádal dokonce o přijetí i u samotného Ruprechta Falckého.⁴²

Aby dodal svému vyjednávání větší váhu, zahájil současně další bojové akce v Čechách a na Moravě. Do této doby zřejmě spadá přepadení dvou dalších moravských měst, původně naplánované asi současně s přepadením Jihlavy, a to Jevíčka a Šumperka. Na Jevíčko podnikl noční útok Zikmund z Křižanova. Na rozdíl od Jihlavy byl úspěšný - města se zmocnil a nějakou dobu je držel ve své moci. Předvedl přitom názornou ukázkou toho, co by očekávalo Jihlavu, kdyby se její přepadení podařilo. Jeho

ozbrojenci vydrancovali Jevíčko tak důkladně, že přitom pobrali i majetek Prokopova stoupence Mikuláše z Rohozova v hodnotě 300 hř. gr.⁴³

Přepad Šumperka provedl známý násilník pan Proček z Vildenberka a Bouzova, zástavní držitel hradu Rabštejna u Rýmařova. Volil přitom jinou taktiku, než v případě Jihlavy a Jevíčka - přepadl město v době konání trhu. Zřejmě tušil větší kořist, spoléhal na oslabení bdělosti strážců při velkém návalu lidí a s velkou pravděpodobností počítal i s pomocí tajných stoupců za hradbami města. Jeho ozbrojenci měli zpočátku úspěch - pronikli až na náměstí, vyvolali ve městě zmatek, vyloupili a spálili několik domů, pobili a oloupili některé měšťany, jiné odvěkli z města do zajetí. Konečný osud podniku však prameny naznačují v tom smyslu, že pan Proček a jeho ozbrojenci byli z města vytlačeni a museli ustoupit.⁴⁴

Král Ruprecht Falcký Prokopovu nabídku na obnovu styků přijal a chtěl s ním uzavřít konečnou dohodu prostřednictvím markraběte Viléma Míšeňského. Rozhodl se podniknout ozbrojenou intervenci v Čechách pod záminkou pomoci Prokopovi proti Zikmundovi, přičemž ovšem vše mělo být zařízeno tak, aby neměl překážky od krále Václava. Protože ten se stále nechtěl zříci titulu římského krále, měl se Prokop se svými stoupenci a městy v případě potřeby spojit s Ruprechtem proti Václavovi nebo aspoň zůstat neutrální. S králem Zikmundem neměl uzavírat mír bez vůle Ruprechtovy. Ruprecht Falcký se pokusil rovněž obnovit vyjednávání i s markrabětem Joštem.⁴⁵

Toho zastihly zprávy o úmluvách v Hradci Králové, přepadení Jihlavy a zajetí krále Václava stále ještě v Olomouci. Výsledek hradeckých úmluv ho zřejmě rozčaroval, zejména v tom, že Prokop neměl své moravské statky odevzdat jemu, ale králi Václavovi, a zpráva o přepadení Jihlavy ho rozhořčila. Jak přijal zajetí Václava IV., není známo. Po odjezdu z Olomouce strávil celý duben v Brně a počátkem května se vydal do Prahy k Zikmundovi, aby tam vyjednával o změně situace. Po cestě navštívil Jihlavu, kde vydal 6. května 1402 listinu, kterou chválil město za statečnost a věrnost v boji s nepřáteli a povolil nadace platů ze vsí ve výši 7 hř. gr. na zřízení oltáře ve špitále a 8 hř. gr. pro oltář sv. Anny, Kateřiny a jiných svatých pannen a mučedníků, což mělo být zapsáno do zemských desk.⁴⁶

Jak pořídil při jednání v Praze, není známo. Zikmund se pravděpodobně dozvěděl o Prokopově vyjednávání s Ruprechtem Falckým a rozhodl se nyní s ním s konečnou platností skoncovat. Prokop mezitím přesídlil na svůj pevný hrad Bezděz. Zikmund ho tam se svými Uhry a oddíly svých českých stoupců někdy po 6. červnu 1402 oblehl, vylákal ho k jednání a dal ho zrádně zajmout. Někteří historici označují za původce tohoto činu markraběte Jošta.⁴⁷ Jak již bylo podotknuto, Jošt měl vůči Prokopovi důvody k hněvu kvůli hradeckým úmluvám a přepadení Jihlavy, takže jeho spoluúčast na Prokopově zajetí nelze vyloučit. Zikmundův postup byl zajisté nečestný, ovšem Prokop mu k němu svým spojenectvím s Ruprechtem Falckým poskytl dobrou záminku.

Zikmund koncem června 1402 odvěkl Václava IV. a Prokopa ke svým spojencům vévodům rakouským a Prokopa pak dále do Bratislavy, kde ho uvěznil pod dohledem jeho osobního protivníka bratislavského župana a kastelána Smila z Lichtenburka na Bítově.⁴⁸ Z tohoto vězení Prokop vyšel až na jaře r. 1405, aby za několik měsíců nato zemřel pravděpodobně na následky tohoto věznění.⁴⁹ Zikmundův tvrdý a bezohledný postup jakož i okolnost, že Jošta rovněž podezíral ze spojenectví s Ruprechtem Falckým, přiměly nakonec markraběte Jošta, aby se postavil do čela jeho odpůrců a bojovníků za vysvobození Václava IV. a Prokopa z jeho zajetí.

Pro Jihlavu a Šumperk jinak pokusy o přeпад těchto měst byly s největší pravděpodobností přímým a bezprostředním podnětem k zavedení zápisů o proskripcích. V Jihlavě ovšem spolupůsobila také funkce města jako vykonavatele práva popravu v okolí. Jako taková spolupracovala již předtím při střežení veřejné bezpečnosti s Rožmberky a při zavedení zápisů o proskripcích se inspirovala jejich popravčí knihou.⁵⁰

Takovou úlohu tedy sehrálo přeпаденí Jihlavy v r. 1402 v našich dějinách. Vidíme, že šlo o událost dokonce s mezinárodním pozadím. Můžeme k tomu dodat jen tato slova: Jak se vše liší od dosavadního historiografického výkladu a hlavně - jak daleko má skutečný markrabě Prokop ke svému idealisovanému zjevu, vytvořenému nejenom beletrií, nýbrž i některými historickými pracemi, s nímž až doposud měla naše veřejnost možnost se seznámit!⁵¹

P O Z N Á M K Y

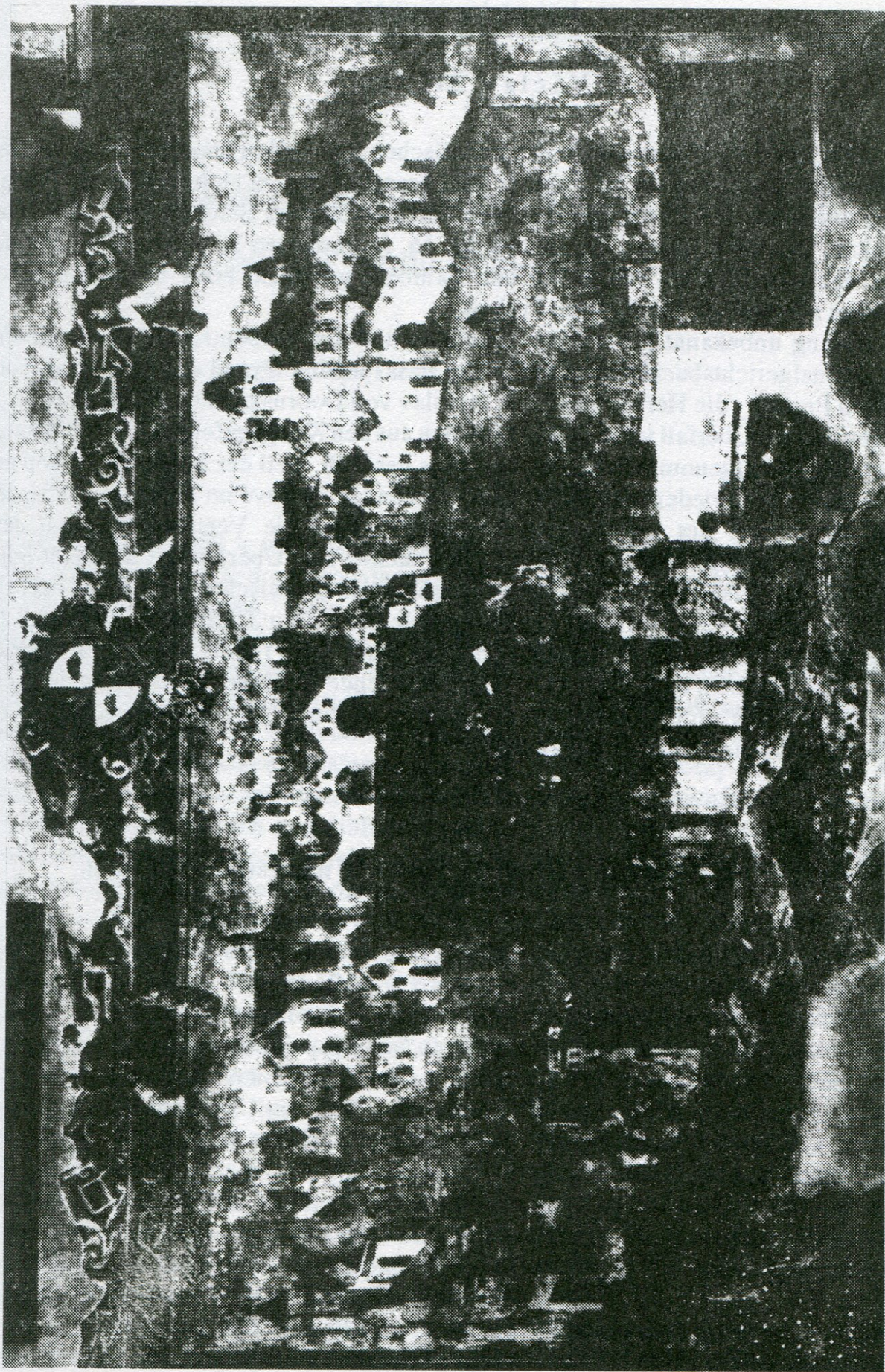
- 1 Sterly, A.: *Feindlicher Überfall der Stadt Iglau*. Sontagsblatt für Gewerbe, Industrie, Handel und geselliges Leben 1849, č. 20 z 20. 5. 1849, s. 1-2; Bradáč, B.: *Loupežné přeпаденí Jihlavy roku 1402*. Vlastivědný sborník českého jihovýchodu 3. Pelhřimov 1922-1923, s. 135-136; Marák, S.: *Jevišovice - Znojmo - Jihlava začátkem 15. století*. Podyjí 1. Znojmo 1923-1924, s. 44-46; Kunovský, F.: *Přeпаденí Jihlavy v r. 1402*. Od Horácka k Podyjí III. Znojmo 1925-1926, s. 5; Dobiáš, J.: *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí. Díl I. Doba předhusitská*. Pelhřimov 1927, s. 434-435, 447; Mayer, A.: *Der Sokol - Ueberfall in den Iglauer Chroniken*. Igel - Land. Beilage des "Mähr. Grenzboten" č. 26, únor 1928, s. 97-100; Hoffmann, F.: *Listy a obrazy z minulosti Jihlavy*. Havlíčkův Brod 1958, s. 31-38; týž: *Jihlava v husitské revoluci*. Havlíčkův Brod 1961, s. 162-163; *Stalo se před 580 lety. Bouřlivá jihlavská půlnoc*. Jiskra 1982, č. 13, 16. 2. 1982, s. 6; beletristicky Machoň, J.: *Život pro živé*. Havlíčkův Brod 1959 a další upravené vydání.
- 2 Pešina z Čechorodu, T.: *Mars Moravicus sive bella horrida et cruentes seditiones, tumultus, praelia, turbae et ex iis enatae crebrae et funestae rerum mutationes, dirae calamitates, incendia, clades, agrorum, depopulationes, urbium vastationes, aedium sacrarum et prophanarum ruinae arcium et oppidorum eversiones, pagorum cineres, populorum excidia et alia id genus mola, quae Moravia hactenus passa fuit*. Praha 1677, s. 441-444; v českém překladu Hoffmann 1958, s. 32-38.
- 3 Dobiáš 1927 uvádí jako zdroje Pešinových informací vylíčení přeпаду Jihlavy r. 1402 v soudobé anonymní české kronice (snad husitská kronika Vojtěcha z Pernštejna nebo zprávy ze "Starých letopisů českých"), dále anály třebíčského kláštera a list Zikmunda Křižanovského z Rokštejna Jihlavským z 21. února 1402, jehož obsah Pešina cituje (jedna z mála výjimek, kdy užívá korespondence). Pešina ovšem nepochybně znal i kroniku Leupoldovu. Hodnocení Pešiny jako dějepisce pro období husitství viz Válka, J.: *Pešinův "Mars Moravicus" jako pramen a jako literatura k dějinám husitství*. Husitský Tábor 4, 1981, s. 170-172.
- 4 Vzhledem k tomu, že v Bukové u Třeště, kam je Heřman z Bukové tradičně umísťován, není doložena existence vůbec žádného vladyckého sídla, vyslovil Dobiáš 1927, s. 447 domněnku, zda nepocházel z Bukové u Pelhřimova. Heřman z Bukové však není doložen v žádných soudobých pramenech a jeho osobnost je dle všeho vymyšlena buď Pešinou nebo některým z pramenů, které nekriticky převzal.
- 5 Mayer 1928, s. 97.
- 6 Tamtéž.
- 7 *Starí letopisové čeští od roku 1378 do roku 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých* vydané. Ed. J. Charvát. Dílo Františka

- Palackého*, sv. 2. Praha 1941, s. 29-30; obdobně i *Staré letopisy české z rukopisu vratislavského*. Ed. F. Šimek - F. M. Bartoš. Praha 1937, s. 5 - zde psáno Zikmund z Krakštejna. Dle tehdejšího kursu 4000 kop gr. činilo asi 15 000 zl.
- 8 Hoffmann, F.: *Morava před husitskou revolucí*. Časopis Moravského muzea LXIX, 1984, s. 56.
 - 9 Vyplývá to z listiny opata od Skotů ve Vídni Jindřicha ze 4. března 1399, ve které uvádí tamní hejtmany a purkrabí jako škůdce statků olomoucké kapituly (CDM XII, č. 523).
 - 10 Holer, J. a kol.: *750 let města Pohořelic*. Pohořelice 1973, s. 16 uvádí pouze, že Prokop se zmocnil Pohořelic před rokem 1399. Násilný způsob jejich nabytí zaznamenal rakouský kronikář Ebendorfer (v. Krones, F.: *Die erzählenden Quellen der Geschichte Mährens im fünfzehnten Jahrhundert*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 4. Brno 1900, s. 18).
 - 11 Zřejmě zčásti souvisely s pokusem Václava IV. o smír s panskou jednotou v létě 1399 (Bartoš, F. M.: *Čechy v době Husově 1378-1415*. Praha 1947, s. 163).
 - 12 Krones 1900, s. 17-18 na základě Ebendorfera a Kalend. Zwettlense. Vedle Suchého Čerta sehrál důležitou roli při dobytí Znojma také Albrecht Bítovský z Lichtenburka, zabitý r. 1405 při přepadu rakouských Drozdovic. Událost je kronikáři omylem kladena do r. 1402. Správné datum vyplývá z porovnání těchto údajů: 31. prosince 1399 byla ve Znojmě vybírána mimořádná výpomoc pro markraběte, asi Jošta (Dědické knihy / Registra hereditarum / města Znojma z r. 1363 a z r. 1397. Ed. K. Polesný. Znojmo 1928, s. 367), ale již 13. dubna 1400 markrabě Prokop vyzýval Znojemské v jejich městě, aby ho byli poslušni a nevěrné trestali (CDM XIII, č. 24).
 - 13 CDM XIII, č. 80 uvádí k roku 1400 zprávu, že město Jemnice se poddalo markraběti Prokopovi.
 - 14 Ruprechtovo zmocnění pro posly k jednání s markrabětem Joštem z 8. července 1401 (CDM XIII, č. 121); oznámení o přijetí markraběte Prokopa do služeb z 13. července 1401 (tamtéž, č. 122); Ruprechtův memoriál papeži asi z 20. července 1401 (tamtéž, č. 124).
 - 15 Ruprechtova odpověď markraběti Prokopovi na Heckelovo poselství po 1. červenci 1401 (CDM XIII, č. 118) a jeho cit. memoriál papeži.
 - 16 Dle cit. odpovědi z doby po 1. červenci 1401 měl dostat sestru vévody Jindřicha.
 - 17 Při hodnocení Ruprechtových konečných cílů vycházím z jeho instrukce pro posly k markraběti Vilémovi Míšeňskému z první poloviny května 1402 (CDM XIII, č. 194) a pamětního spisu pro markraběte Jošta asi z 30. srpna 1402 (tamtéž, č. 217). V literatuře popisuje v. Aschbach, J.: *Geschichte Kaisers Sigmunds*. Band 1. Hamburg 1838, s. 171. Prokopův příklon k Ruprechtovi Falckému hodnotí česká historiografie různě - od chvilkového zaváhání z vyčerpanosti (Spěváček, J.: *Václav IV.* Praha 1986, s. 328), až po taktický úskok, podniknutý s vědomím Václava IV. za účelem odvrácení Ruprechtova chystaného vpádu do Čech (Bartoš 1947, s. 185-186). Rozhodně to nebylo chvilkové zaváhání už proto, že nedobré vztahy mezi Prokopem a Václavem se táhly s přestávkami již od r. 1399, ani taktický úskok. Prokopova a samozřejmě i Joštova zrada mohla mít velmi nebezpečné důsledky pro integritu českého státu.
 - 18 CDM XIII, č. 133, 134.
 - 19 UK Praha, odd. rukopisů, sign. VI A 7 - Codex Przemyslaeus fol. 72 - 72v.
 - 20 Aschbach 1838, s. 166-168
 - 21 Codex Przemyslaeus, fol. 76 - 77v.
 - 22 Objevuje se jako svědek na listině z 3. října 1396 (CDM XII, č. 350) a současně jsou o něm záznamy v popravčí knize rožmberské, že byl u Johana v Mezném, v Heralticích a v jeho společnosti se objevuje pan Hašek (*Popravčí kniha pánův z Rožmberka*. Ed. F. Mareš. Praha 1878, s. 7).
 - 23 Popravčí kniha rožmberská, s. 19
 - 24 Popravčí kniha rožmberská, s. 18 uvádí sice k r. 1401, že někteří lapkové uschovali část svého lupu u jihlavského měšťana Henzla Holiče, je však možné, že šlo jen o ziskuchtivost bez hlubší ideové motivace a pokud snad byl Henzl přece jenom spolupracovníkem Prokopových bojovníků, byl nepochybně na základě tohoto zápisu odhalen.

- 25 Je těžko myslitelné, aby někdo hledal ztracenou krávu uprostřed temné mrazivé zimní noci, nemluvě o tom, že pokud šlo o měšťanku (tj. obyvatelku obehnaného prostoru za hradbami), nemohla se dostat v noci ven z města, protože městské brány se po setmění zavíraly a nikomu se bez vážné a mimořádné příčiny neotvíraly. Leupold asi do své kroniky přidal tuto ženu, protože jako zapřísáhlý luterán nechtěl ponechat zásluhu na záchraně města katolickým řeholníkům. Jako městský písař si však musel být vědom nepravděpodobnosti své konstrukce.
- 26 Tuto podrobnost o zásahu jihlavských žen do boje uvádí mladší opis Setzenschragenovy kroniky z 18. století od Jungbauera (Mayer 1928, s. 97). Je velmi pravděpodobná a zřejmě se týká oddílu Zikmunda z Křižanova, neboť proti Sokolovým vojákům v minoritském klášteře asi stěží mohlo být použito kotlů s vřelou vodou, vylévaných z oken domů na jejich hlavy.
- 27 O něm Dobiáš 1927, s. 131, 434.
- 28 Popravčí kniha rožmberská, s. 18; o Janu Hovorkovi z Hartvíkovic na Valči *N e k u d a , V . : Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek - Tvrz - dvůr - předsunutá opevnění*. Brno 1985, s. 178.
- 29 CDM XIII, č. 173.
- 30 CDM XIII, č. 193.
- 31 CDM XIII, č. 204.
- 32 SÚA Praha, fond "Archiv koruny české", inv. č. 1353.
- 33 Popravčí kniha rožmberská, s. 8.
- 34 O zajetí Jana Sokola z Lamberka hovoří v literatuře *P l a č e k , M . : Po stopách moravského kondotiéra*. Věda a život XVI. Praha - Brno 1971, s. 709. Sokol měl při své smrti r. 1410 ještě nedospělé syny soudě dle toho, že polský král Vladislav musel zajišťovat jejich výchovu, nemohli tedy být v Jihlavě.
- 35 CDM XIII, č. 206.
- 36 Popravčí kniha rožmberská, s. 13-16, 19.
- 37 Zikmund Křižanovský ve svém listu Jihlavským z 21. února 1402 hovoří o bezpráví, způsobeném jeho příbuznému, jehož prý se plným právem ujal. Je ovšem otázka, koho a co tím myslel - zřejmě ne Heřmana z Bukové.
- 38 Nápis na vyobrazení přepadu v minoritském kostele uvádí Merta Herera, Urbana Ruedla, Kunze Wagnera a Waltera Pintera. Sterly 1849 z nich udělal Merta Heuera, Hermanna Karla, Kunze Wagnera a Waltera Bindera. "Stalo se před 580 lety" uvádí M. Heuera, H. Franta, K. Vágnera a V. Pintera. Skutečnou jistotu o jménech padlých by přinesl podrobný průzkum jihlavských městských knih z doby před r. 1402, zaměřený na zjištění, zda se tam tato nebo podobná jména objevovala.
- 39 Spěváček 1986, s. 337 uvádí jako důvod Václavova zajetí jeho předpokládané rozkazy purkrabím některých hradů nevydávat je Zikmundovi.
- 40 *Deutschordens - Zentralarchiv Wien, odd. Urkunden; regist listiny Regesta Historiae Neomarchiae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark und des Landes Sternberg im Auszügen mitgeteilt vom Karl Kletke*. Erste Abtheilung. Märkische Forschungen X. Berlin 1867, s. 416.
- 41 Toto z Prokopova hlediska nejpříjemnější "vysvětlení" akce se pak zřejmě dostalo do kronik, z nichž čerpal Pešina. Ten pak pochopitelně musel učinit hlavním hrdinou přepadení Zikmunda z Křižanova, na něhož - jak již bylo podotknuto na základě jeho listu z 21. února 1402 - se teorie o vyřizování soukromých účtů s městem nejvíce hodila. Nelze říci, nakolik znal starší jihlavské kronikáře, kteří nebyli zatíženi Prokopovým "vysvětlením" a uvedli tedy motivaci na základě historické tradice města, jež v daném případě byla rozhodně pravdě bližší.
- 42 *Die Deutschordensballei Böhmen in ihren Rechnungsbüchern 1382-1411*. Ed. J. Hemmerle. Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens. Band 22. Bonn 1967, s. 82; cit. instrukce pro posly Ruprechta Falckého k Vilémovi Míšeňskému z první poloviny května 1402; Aschbach 1838, s. 171. Česká historiografie dosud nedostatečně zhodnotila fakt, že Zikmund a Ruprecht Falcký byli nepřátelé (Ruprecht neuznával Zikmundovo vikářství v říši, udělené

Václavem IV. r. 1396) a za tehdejšího poměru sil tudíž každý, kdo se znepřátelil se Zikmundem, se vědomě či nevědomě stával spojencem Ruprechta Falckého. Je ostatně zachováno i několik návrhů na smír mezi Václavem IV. a Ruprechtem, které však ztroskotaly pro Ruprechtovy nepřiměřené požadavky. Prokopovy styky s řádem německých rytířů by zasluhovaly hlubšího objasnění.

- 43 O přepadu Jevíčka víme vlastně díky půhonu Mikuláše z Rohozova na Zikmunda z Křižanova kvůli způsobené škodě, podanému v r. 1406 (*Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové*. Ed. V. Brandl. Tomus II. Brno 1873. Půhony brněnské 1406-1415, s. 28, č. 198). Uvádí tam doslovně, že Zikmund z Křižanova s ním předtím jedl, pil a sliboval mu pomoc proti každému kromě svého pána. S dobou přepadení Jevíčka si dosavadní literatura (např. Mackerle, J.: *Letopis města Jevíčka*. Brno 1958, s. 45) nevěděla rady. Autoři zřejmě přehlédli, že k půhonu Mikuláše z Rohozova existuje i nález z r. 1407 (cit. edice půhonů, s. 64, č. 91), v němž se hovoří, že Zikmund z Křižanova nemá odpovídat, protože věc se stala za války. Tomu by odpovídal nejlépe rok 1402.
- 44 Pokus o přepadení Šumperka je v literatuře zatím neznámý. Lze jej rekonstruovat z některých zápisů o proskripcích z nejstarší *městské knihy šumperské* (OA Šumperk, fond "Archiv města Šumperka", inv. č. 261, sign. V - 10, fol. 121v. - 123), které je možno datovat do r. 1402: Jurzig z Bludova s pomocníky, mezi nimiž byla i jeho žena, v době míru při městském trhu zabíjel a olupoval lidi; Halovec, Maintus, Hastalce zabíjeli lidi v pravém míru, zrazovali město, spálili mlýn a jiné statky města; Havlec a jeho bratr Pachtík jeli na městské náměstí a tam zabíjeli lidi a pálili statky města; Petr Bruer pálil ve městě; Herolt Peregrinus z Bludova páchal ve městě násilnosti, vpadal do domů, honil lidi, bil je a vyháněl z města; Mikeš, sluha Beneše z Jordánova, vpadal do domů, bil lidi, bral je a násilím odváděl z města; Mates krejčí činil městu násilí, zbil fojta, konšely a dráby, chtěl zradit město; dále pak na fol. 124v. proskripce jistého Grundelmana: zradil město, usiloval o to, aby městské brány zůstaly otevřeny a tak chtěl panu Pročkovi dopomoci do města, pomáhal mu k tomu i dalším lstivým jednáním, popouzel obyvatele města proti městské radě, aby prý netrpěli od pana Pročka, měl s ním i jiné podezřelé a škodlivé styky. Tolik násilností najednou v opevněném městě lze vysvětlit jedině pokusem o jeho ozbrojené přepadení.
- 45 Cit. *Ruprechtova instrukce pro posly k Vilémovi Míšeňskému*; Aschbach 1838, s. 171.
- 46 CDM XIII, č. 192.
- 47 Bartoš 1947, s. 192; Spěváček 1986, s. 339.
- 48 V těchto funkcích je Smil uváděn 29. října a 22. prosince 1402 (Archív hlavního města SR Bratislavy, fond "Zbierka stredovekých listín", č. 711, 718).
- 49 Antropologický výzkum Prokopových kosterních pozůstatků prokázal stopy artrozy. Byl ovšem politicky činný do posledních chvil života, jak dokazuje jeho účast na prohlášení Pročka z Vildenberka za zemského škůdce (cit. městská kniha šumperská, fol. 127). Zřejmě se před propuštěním z vězení musel odříci svých bývalých stoupenců, zejména pokud se mezitím dostali na dráhu konfliktů s právním řádem.
- 50 O jihlavských zápisech pojednává v četných studiích F. Hoffmann.
- 51 Prokopova osobnost je značně složitá, objevují se u něho kladné i záporné rysy, přičemž nelze s určitostí říci, které převažují. Jako válečníka ho nejlépe charakterizoval jeho spolubojovník Diviš z Hrádku při výpovědi po svém zajetí Rožmberky r. 1401: "Mladý markrabě Prokop přikázal jemu (tj. Divišovi), aby pana z Rožmberka hubil, kde by mohl a jeho lidi - panoše, kněze, měšťany a sedláky jímá, mučil a šacoval." (Popravčí kniha rožmberská, s. 15). V tom se Prokop nijak nelišil od většiny svých současníků, ba svou divokostí je leckdy i předčil.

1. Přepadení Jihlavy v roce 1402. Freska v minoritiském kostele v Jihlavě z poloviny 15. století.
Foto J. Kourková.

Neue Ansicht über den Überfall auf die Stadt Iglau im Jahr 1402

Václav Štěpán

Die bisherigen Auffassungen in der historischen und belletristischen Literatur vom Überfall auf die Stadt Iglau am 20. Februar 1402 besagten, dass es sich bei diesem Überfall um eine Privatfehde des Herrn Zikmund von Křižanov mit der Stadt handelte. Doch das stimmt nicht. Die alten Iglauer Chronisten des 16. Jahrhunderts schreiben vielmehr, der Anführer des Überfalls sei Jan Sokol von Lamberk gewesen, einer der bekanntesten Soldaten des mährischen Markgrafen Prokop.

Die bislang unbekannt gewesenen Urkunden und die Vorbemerkungen des Rosenberger Kriminalgerichtsbuches sprechen davon, dass im Hintergrund andere Anhänger des Markgrafen Prokop - die Herren von Lipé, Jaroslav von Dobruška, Vok von Holštejn u. a. - gestanden und am Überfall viele andere Soldaten aus den Kriegsfolgen von Ostböhmen und Westmähren teilgenommen hätten. Das alles geschah, weil der Markgraf Prokop mit den Ergebnissen der Friedensverhandlungen von Hradec Králové im Februar unzufrieden war und als Gegner des ungarischen Königs Zikmund die Verständigung mit dem römischen Gegenkönig Ruprecht von der Pfalz suchte. Der Überfall auf die Stadt Iglau war auch eine der Ursachen für die Gefangennahme des böhmischen Königs Wenzel IV. in Prag am 6. März 1402. Markgraf Prokop musste vor König Zikmund den Überfall als eine Privatfehde etlicher seiner Anhänger mit der Stadt Iglau (oder: zu einer Privatfehde erklären, oder: zugeben, dass es sich um eine Privatfehde handelte). Und das ist der Kern der späteren Legende vom Überfall auf die Stadt Iglau durch Zikmund von Křižanov als Rache für die Schmach seines Verwandten.

Adresa autora:

PhDr. Václav Štěpán, Muzeum v Bruntále, Zámecké náměstí č. 7, Bruntál.